

Миодраг Илић

Рејерџоари београдских њозоришћиа

Глобализација или њровинцијална инфериорносћ

*Срџски драмски њисци, осим неколицине њожелњих, ѓурнуџи су у
заџећак, док се на сценама четџири буџеџски финансирана
џеатџра иѓрају дела 63 сџрана ауџора...
“Damn it’ what are they doing!?”*

Да је наше позориште тешко оболело од губитка оријентације и да је његова мисија у култури српског народа озбиљно доведена у питање, нема никакве сумње. Треба се само сетити случаја зајечарског позоришта “Зоран Радмиловић”, отпуштања глумаца и строгоће локалних моћника који су се поиграли “неваљалом” Талијином децом. Треба се осврнути на многа готово замрла позоришта у унутрашњости, на губитак интересовања за њихову судбину у јавности, на готово потпуну занемареност њихове материјалне и кадровске ситуације, што је резултирало падом популарности и полупразним дворанама. Професионална репертоарска позоришта у Нишу, Крагујевцу, Лесковцу, Пироту, Зајечару, Шапцу, Ужицу, Суботици, Вршцу, Панчеву, Зрењанину, ослоњена на богату традицију, бележила су у деценијама после Другог светског рата велике успехе и била вредан сапутник у

општем полету и развојку културног живота. Представе високих домета, фестивали, смотре, гостовања, размена уметника, жива издавачка делатност и пажња стручне критике, тако рећи до недавно, били су итекако видљиви, сматрани за нешто сасвим нормално и припадајуће једном старом и културном европском народу.

ЗАРАЗНИ КОНЗУМЕРИЗАМ

Разуме се да свака појава у друштву, па и смалаксалост позоришног живота у такозваној провинцији, имају своје објашњење у укупном друштвеном контексту, у економским приликама и политичким турбуленцијама, у системским потресима и одбацивању досегнутих критерија вредности, у дејству разних фактора модерне комуникације, пре свега телевизије и интернета, затим агресивних експеримената и пренагљеног разарања основних квалитета класичног театра, што је у

демагошки залуђиваном народу у дугом низу самоуправних година изазвало дезоријентисаност и губитак интересовања. Треба имати у виду још један фактор, а то је техницизам као доминантна карика свести млађих генерација, техницизам у садејству са потрошачким духом, који удаљава људе од поетско-хуманистичке перцепције света и своди их на посетиоце “шопинг молова”, “фудбалске фанове”, хистеричне учеснике рок-парада и масовних делиријума уз електро-грмљавину крештавих ритмова, на расипнике времена у кафићима... Зар књига и читаност у нас одавно нису на нивоу афричких племена?

Конзумеризам и свеколика промена сензибилитета потрошача културе нису, међутим, наш спецификум. Исти “трендови”, помодно слепо трабантство американизације, захватили су увек цело западни свет, а богме и источни. На Арбату у Москви младићи и девојке, у “блу цинсу”, седећи на ивичњацима тротоара, испијајући кока-колу из пластичних боца, подражавају своје вршњаке у Минесоти; млади Кинези, Јужнокорејанци, Тајланђани, а нарочито Јапанци, замењују националне обичаје и богату традицију модом, музиком, опојним дрогама и другим опсењујућим “благодетима” које им свакодневно доноси стереотипна холивудска продукција филмова и сугестивно нуде испразне телевизијске серије, конфекцијски кројене маказамале или никакве креативности, од убистава, насиља, перверзија, инцеста, наркоманије, хомосексуализма, безнађа... Ипак, међутим, западни свет, у свом поливалентном амбијенту, успева да одбрани неке циљеве и суштине свог трајања, да успостави равнотежу

између декадентног и здравог, разарајућег и моралног, да се истинским уметничким вредностима супротстави процесима дехуманизације. Лондонска позоришта, Прашка филхармонија, Бург театар, Миланска скала, берлински кабареи, Бродвеј, театри у Русији, Пољској, Француској, још одолевају притиску електронике и вулгаризацији духа. Реч је о срединама са дугом и снажном културном традицијом, о великим народима и озбиљним државама, о осећању одговорности према будућим генерацијама.

ПУЧКИ ТЕАТАР “СЛАВИЈА”

Но, вратимо се нашим приликама и свеопштем јаду у који тоне српско савремено позориште.

Два београдска позоришта у приватном власништву заслужују посебну пажњу. Прво, Мадленијанум, упркос великим уложеним финансијским средствима, није се виноу у очекиване висине. Лепа, модерно уређена и технички опремљена сцена, упркос различитим покушајима, није адекватно искоришћена. Уметничко руковођење овом Кућом дефинитивно је затајило. Постављен у старту као опера камерног формата, Мадленијанум се изгубио у шуми недоумица, тражећи себе између репертоарских импровизација и компилираних (“модернизованих”) музичко-сценских дела, и драмских представа необичног избора, заснованих на текстовима који су се у минулој театарској пракси показали као јалови и неефикасни. Са неким изузецима достојним признања, на позорници Мадленијанума продефиловало је и неколико сувишних представа, насталих из очигледно аморфне, недоследне концепције, чије наслове нећемо помиња-

ти из обзира према у основи добрим намерама управе, покојним ауторима и поштенем напору извођача. Ова земунска кућа заслужила је стручнији, креативнији приступ уметничког руководства и брижљивије грађење репертоарске физиономије. Можда би то могла бити камерна опера (као на почетку) или театар популарних музичких форми, мјузикла, оперете, водвиља...? Или, зашто не, ексклузивни театар праизведби новонаписаних драмских дела наших и страних аутора? Уопште, чини се, Мадленијануму, па и целокупном позоришном корпусу главног града недостаје студиознији приступ, модерни промишљени менаџмент, који би измирио потребе публике и шири културни интерес, који би са више маште, храбрости и енергије градио оригиналније, практичније и ефикасније моделе организације, ослоњене на националне стваралачке капацитете.

Друго приватно позориште, Театар “Славија”, током последњих десет година постало је несумњиво једно од најпосећенијих у главном граду. Зашто? Стављајући тежиште претежно на савремене наше писце, комбинујући забаву и озбиљније садржаје, успело је да оствари несумњиву особеност. Да буде блиско нашем времену и људима око себе. Повремено удовољавање захтевима публике која би најрадије да се у позоришту смеје, мора се разумети. Пре свега зато што ово позориште ниоткуда не добија никакву материјалну потпору и што је принуђено да живи од прихода на каси. Истовремено, међутим, оним амбициозно урађеним, литерарно фондираним представама (*Заводник*, *Ко се боји Вирџиније Вулф*, *Перверзије у Чикаџу*, *Кућа без њорозора*, *Жанка*, *Власић*) ус-

поставља репертоарску равнотежу са лаким садржајима. Тиме што упорно, по цену великог самоодрицања, сваке године организује међународни театарски фестивал и угошћава значајне ансамбле из разних земаља, што окупља млађе и старије српске ауторе, Славија је пронашла свој пут. Позориште које наставља традицију мањих приватних кућа, као што је било Бранино позориште и још нека у старом Београду, несумњиво треба да постоји у двомилионском граду. Булеварско позориште, а зашто не? Као такво припада најширем кругу људи и остварује мисију популаризације позоришне уметности. Због свега тога, ова Кућа заслужује бар неку позорност оних који дистрибуирају буџетска средства намењена култури, а исто тако и наших учених критичара и театролога, надмено свикнутих на обичаје из прошлих времена, када су њихове пажње биле достојне само државне институције, а данас – по новим обичајима – оне које су у по укусу кланова и затворених кругова љубитеља. Критичари су, дакле “in” а Славија - “out”! Неправедно. Непрофесионално. Уопште, дотаћи питање савремене позоришне критике у престоници равно је отварању Пандорине кутије. У поређењу са дугом традицијом овог књижевно-театарског занимања, данашње стање је готово катастрофално. Од свих угледних и утицајних имена у овом послу задржало се само једно, “последњи Мохиканац”, чија реч има несумњиву тежину и значај, али која је, на жалост, недовољно гласна, пробирљива и све ређа. У готово свим дневним и недељним листовима позоришна критика има секундарно место, а недостатак ауторитета и поверења у

написану реч, чини је готово безначајном. Ни ствараоци позоришног чина, ни писци, а ни публика одавно не држе до “пресуде” коју таква критика изриче. Какве су прилике у позориштима, какав је укупан положај и третман ове гране уметности, препуштене аутархији и котеријама, таква нам је и критика, баш као одраз у огледалу.

ЗАНЕМАРЕНА МИСИЈА НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА

Последњих месеци, субвенирана, државним парама заштићена позоришта, потресли су скандали и сукоби, да би се отвориле неке старе и нове ране све болеснијих организама српских професионалних позоришта. У средишту олује (свакако пролазне, јер нема тог политичара, министра или одговорног чиновника владе који би се озбиљније и темељније упустио у незахвално распетљавање тог замршеног чвора) било је, разуме се, Народно позориште у Београду, као најугледније, најгломазније, најскупље и по много чему пример анахронизма. Дајем себи право да о старој Кући код споменика прозборим коју више, будући да сам десетак година провео у њој на одговорним дужностима, па ми се чини да сам у стању да сагледам њен положај у садашњим околностима. (А као пасионирани театарски човек, одричући се којечега, настојао сам у границама својих могућности да завирим у нека европска и америчка позоришта у последње две деценије, не само као гледалац представа, већ и као практичар који би да прикупи информације о финансирању, унутрашњем организовању, моделима продукције и маркетингу данас живих позоришта, а најпре о њиховој репертоарској оријентацији.)

Могу одмах да истакнем да је Народно позориште у приличној мери занемарило своју основну мисију – да буде кров националног креативног и духовног прегнућа, да дужи свој изворни дуг према класици, српској и светској, али и да претежни део енергије улаже у подстицање и неговање драмског стваралаштва овог поднебља. Ако погледате шта играју глумци у великим, државним, па и мањим позориштима у Британији, Немачкој, Сједињеним Државама, Пољској, Чешкој, Аустрији, Мађарској, одагнаћете сваку недоумицу: у стабилним земљама које држе до свог достојанства и националне културе предност се даје писцима сопственог тла. Разлог није нипошто формалан, већ је посредни природна тежња да се одговори на питања, историјска и актуелна, која лебде над људима одређеног географског простора, да се сценски оживе и прикажу људи суочени са колективном судбином, да се чује и понегује национална реч на националном језику, да се усмерава и развија уметност писања за позорницу...

Како се последњих година води репертоарска политика Народног позоришта (ако је то уопште политика са одређеним смислом, а не пука импровизација?), лепо се може видети по изјавама људи, одговорних за уметничка збивања у овој старој Кући. Ступивши лане на место директора Дrame (сада већ бивши челник ансамбла), редитељ од извесног реномеа, Кокан Младеновић, у интервјуу, објављеном у листу “Политика” 26. јануара 2008. године, дословце каже да ће сцена “Раша Плаовић” бити огледало за младе ауторе. “На овој сцени ћемо промовисати нашу најновију драмску литературу. Мислим на Мају Пелевић, Ма-

рију Караклајић, Филипа Вујошевића, Милену Богавац... Генерацију која за-служује да има своје место на сцени “Раша Плаовић”, и коју ћемо неговати и ишчекивати на Великој сцени. Обавеза националног театра јесте да усмерава токове позоришта у Србији, а не само да производи представе...” Овој мисли и оваквој намери, макар колико биле заводљиве на први поглед, може се понешто замерити.

Морам да поручим свом наследнику на месту директора Дrame, да не постоји подела на старе и младе ауторе, већ да само постоје добри и лоши драмски текстови. Зар нису многи писци створили своја најбоља дела у позним годинама? Нушић је имао седамдесет година кад је написао *Ожалошћену йородицу*, Шо је написао *Милионарку* у осамедесетој, Островски своје *Таленије и обожаваоце* у педесет осмој, а Хауптман своје чувено дело *Пред заласком сунца* са навршених седамдесет лета итд... Овај списак би могао да се отегне итекако.

Очекивати је да се креатор уметничке политике драмског сектора старе и угледне Куће zaloжи за текстове актуелних или универзално релевантних тема, за комаде мисаоне провокативности, који усто нуде изазов за редитеља, глумце, сценографа, костимографа и друге ствараоце, другим речима за текстове од литерарне и драматуршке вредности, без обзира на то ко их је написао.... Осим тога, зашто давати предност искључиво младим писцима? Да ли зато да би они, уз кондиционе вежбе на сцени, с годинама, сазрели и постали “мајстори”? Шта ћемо с њима кад зађу у године, па нису више за младалачки расадник талената “Раша Плаовић” а нису ни мајстори

по мери неког будућег директора, који опет хоће да пружи шансу само младима? Чему онда уопште уметничко и занатско сазревање? Није ли изречени став формалистички бесмисао!?

Окањимо се већ једном улагивања младима, њима не треба пука прилика да проходају, већ да њихов корак буде стабилан. Људи који воде Народно позориште помоћи ће и њима, и театру (и себи!), ако се клоне псеудокултуре и свих формалнологодичких конструкција, следе самоуверености, арогације и предрасуда, ако посегну искључиво за добром драмском литературом и уистину креативним реализаторима будућих пројеката. Ако сваком сценском прегнућу буде претходила савесна и темељна студија, креирана из свих аспеката – драматуршких, естетских, филозофских, социолошких, психолошких... Ако буду имали у себи дубоки доживљај времена у коме живимо. И објективну процену стваралачких моћи ансамбла, намењујући конкретне задатке конкретним глумачким личностима, и обрнуто – трагајући за оним сценским задацима који ће тачно одређеним младим глумцима помоћи да се искажу и да развијају свој таленат... А то ће бити могуће само у прихватању литерарних драмских предлогака који се истински тичу нашег данашњег човека, који произилазе из наших отпора према актуелним појавама, наших немирења, наших несаница, невоља, изневерених нада, моралних уверења... Дакле, из добрих савремених текстова.

“МАЈСТОРИЦЕ” И ОСТАЛИ

Велика сцена Народног позоришта, вели Младеновић у истом разговору, припада Мајсторима. Најбољима! А

ко су ти “најбољи” сазнајемо из следеће изјаве: “Што се писаца тиче, малопре нисам поменуо Милену Марковић, Биљану Србљановић, јер мислим да оне својим значајним опусом припадају Великој сцени. Од Милене Марковић смо наручили ауторски комад по мотивима дела *Нечистија крв* Боре Станковића (?! - прим. М. И), а бавиће се проблемом женског идентитета у затвореном патријархалном друштву... Од Биљане Србљановић ћемо, такође, наручити комад, јер је значајно да неко њено дело буде изведено на нашој Великој сцени којој она и припада.” Елем, “мајсторице”, по укусу Кокана Младеновића, нису у том часу ни написале своја ремек дела, а већ им је резервисано место у репертоару! Вероватно по претходним заслугама за наш театар? (Представа *Шума блистија* Марковићеве на сцени Атељеа 212, није баш најбоља препорука, с обзиром на констатацију критичара листа “Политика” да је “у целини, због недостатка озбиљнијих сукоба, дубље разраде ликова и развоја догађаја који дефинишу текст, монотона и недовољно вредна”). Не обазујући се на високу излазност публике из сале Атељеа и револт разочараних гледалаца *Шуме*, не улазећи у литерарно-драматуршки и семантички домет, у валоризацију поетско-мисаоних токова у текстовима ове две списатељице, пренагљена, олако дата изјава бившег директора Дrame мора да изазове чуђење. Да ли је уопште дозвољено и схватљиво било какво априорно опредељење искључиво за неке ауторе? Како нека драма може бити “ауторска” ако је написана по мотивима класичног дела? Планирани “ауторски пројекат” биће дело по

мотивима писца *Нечистије крви, Кошићане и Божјих људи!* Да ли је било у плану директора да ангажована ауторка надмаши Бору Станковића таквом ауторском снагом, да ће песник врањског дерта и миљеа остати само пуки и безначајни повод?

Мајстори су, ако условно прихватимо тај термин, само класици – писци које је наука о књижевности, са временске дистанце, после њиховог капиталног доприноса драмској уметности, уврстила међу оне који су градили историји културе – Ибзен, Стриндберг, Чехов, Островски, Шо, Стерија, Нушић...

Можда наопако може да размишља власник неког приватног позоришта, који у продукцију улаже свој новац. Драма Народног позоришта мора бити широко отворена за свако вредно остварење, долазило оно од тренутно пожељних “мајстора” или мање пожељних обичних писаца. То нарочито важи у условима демократског стасавања друштва, када припадност идејним и партијским опцијама не би смела да буде квалификатив за категоризацију уметника на “мајсторе” и оне остале. (Стварно, шта би са политичком каријером Биљане Србљановић?).

Добро, хајде да опростимо ову незграпну изјаву и да је припишемо недовољном искуству у вођењу великог националног позоришта, а можда и жељи да се буде “in”, у складу са текућим тенденцијама владајућег друштвеног слоја, који даје шансу својим приврженим члановима. Много је важније питање шта је остало од дате изјаве, шта се остварило, а шта је ишчилело као дим на ветру ћудљивих и непредвидљивих збивања овог времена, у поприлично поремећеном по-

зоришном амбијенту Србије. Уместо првих, почетних корака наших младих писаца, на сцени “Раша Плаовић” гледамо параду англосаксонских и иних драматичара са далеких страна. Ходају они, богме, крупним корацима. А од најављених и обећаних, наручених драма две “мајсторице” за Велику сцену, до овог тренутка не би ништа! Можда се њихова дела полако кују у мајсторским радионицама? Радоваћемо се ако нас једног дана изненаде својим сјајем и величином. Признавши да смо се огрешили, ни тада нећемо прихватити резервације места у репертоару ни за кога.

КОЛОНИЈАЛНА СВЕСТ

Како смо, после Енглеза, постали најенглескији народ на свету, види се у нашим позориштима, али и на сваком кораку. Провинцијална инфериорност, или тачније комплекс мање вредности, огледа се у јавном вокабулару у разним комуникацијама, у томе што у нашим градовима готово да више нема продавница, већ су свуда наоколо фирме са натписима outlet, shopping center, show room etc... Та иста колонијална свест завладала је и у главама позоришних директора и редитеља, који сада не чине управу, него management Захваљујући тој свести правимо се већим Енглезима и од самих Енглеза. Погледајмо, примера ради, како изгледа седмични репертоар Дrame Народног позоришта у Београду, од 28. марта до 3. априла 2009, а такорећи идентична слика добила би се и прегледом било ког месечног репертоара. Дела која се у реченом периоду приказују на сцени “Раша Плаовић” јесу *Базен (без воде)* М. Рејвенхила (писац

игран ових дана и у Југословенском драмском!), *Витамини* В. Јон, *Ромео и Јулија* В. Шекспира, *Загонетне варијације* Е. Е. Шмита, *Судија* В. Моберга... Једина драма написана на српско-хрватском језику је из пера И. Брешана, хрватског (иностраног) аутора, *Хамлејт у селу Мрдуша Доња!*... На Великој сцени ситуација је налик оној на малој. У посматраној недељи гледаоцима се нуде следећа дела: два пута *Фигарова женидба и развод* Бомаршеа-Хорвата-Моцарта (предуга драмско-оперска емулзија танког оправдања и сукобљених жанрова), један *Стеријин Кир Јања* и *Нова Сџрадија* С. Басаре, пренаглашена клоовнијада, снажно инспирисана сатиричним опсервацијама Р. Домановића, али писана из угла помодног расрбљивања овог народа, који је оптужен од проевропских пуританаца да је сам крив за све што га је сналазило у даљој и ближој прошлости! Дакле, једна једина представа по делу домаћег савременог писца! Одиста, премало.

Знам, многи ће рећи: “Шта можемо кад смо мали народ, кад нам је поглед одоздо управљен према земљама велике културне традиције...” Разуме се, не треба подићи зид према дOMETИМА и утицајима страног света, према литеарно-театарским вредностима Европе и Америке, али са критичком дистанцом и одабиром истинских вредности, у разумној мери која не би угрожавала самобитност српског креативног духа. Да ли ова страна дела доносе крупне нове идеје, да ли су истински чинилац хуманизације, да ли су нешто уистину ново и оригинално, да ли су драматуршки, поетски, стилски, толико неодољива? Да ли можда грешимо

зато што је реч о ремек делима драмске књижевности, о делима која нас катарзом, емоцијама, сазнајно, оплемењују и утичу на наше морално и духовно снажење? Наравно, не. Углавном, не. Слободно се може рећи да је селекција страних писаца и њихових остварења у нас сасвим произвољна, импровизаторска, по укусу и жељи овог или оног редитеља, до чијих је руку допало неко мање или више успешно драмско дело из Енглеске, Ирске, Америке скандинавских земаља, Немачке, Аустрије...

ДИКТАТ РЕДИТЕЉА

Уопште, кројење репертоара по сугестијама редитеља и буразерско-ортачким склоностима и интересима у уским затвореним круговима, који функционишу по принципу “ја теби данас, ти мени сутра, а делимо новац из буџета намењен културно стваралаштву”, одвећ је узело маха и постало безмало апсолутни метод. Резултат тога је обиље ирелевантних, просечних или бледих представа, све мања заинтересованост публике, која хрли ка ретким местима где може да чује и види оне садржаје који се те публике заиста тичу.

Квантитативни показатељи заступљености страних писаца на уштрб домаћих можда не били од тако великог значаја када би редитељско наметање било под строжијом контролом одговорних за уметничко деловање позоришта. Пример представе Шекспирове комедије *Веселе жене виндзорске* на сцени Народног позоришта, постављене по избору светски реномираног Јирџија Менцла, најбоље показује шта бива кад уметничко вођство Куће

препусти компоновање репертоара стихији, у овом случају једном редитељу, ма како он био на добром гласу. Радња Шекспирове комедије из 1597. године, односно из првог периода његовог стваралаштва, збива се у градићу Виндзору, односно у средини мале вароши у којој се сви међусобно познају (и Лондон је у време настанка овог комада бројао неколико хиљада грађана!). Пошалице и алузије односиле су се на конкретне људе, чије су се навике и мане могле препознати. Данас прича о томе како је хвалисави ждероња Фалстаф награисао зато што је истоветно писмо послао двома женама, одвећ је ирелевантна и наивна. Кулминација драмске радње је у бацању корпе за рубље, заједно са Фалстафом, у оближњу бару! Добили смо млаку, незанимљиву, предугу представу недовољно смехотворне комедије, коју иначе данашња драмска позоришта углавном избегавају, будући да је ренесансни лик облапорне пијанице и офуцаног витеза присутан са већим успехом на оперским сценама, у делима Вердија и Николаја.

Овом репертоарском промашају придружује се у Народно позоришту још један: представа драме *Таленти и обожаваоци* Николаја Островског. Знаменити руски драматичар, критичар социјалних прилика и хипокризије грађанског друштва деветнаестог века, актуелан и данас у неким својим комадима, темом и основном идејом трагикомедије о младој глумици и њеној погаженој врлини, делује анахроно и бесмислено. И таленти и обожаваоци у наше време функционишу по неким другим принципима, сасвим утилитарно, поготово после такзване сексуалне револуције, усред конзумне

ристичке понуде људског тела и опште маркетиншке помаме. Ни маштовита режија, ни добро одигране улоге глумаца, нису могле бити од нарочите помоћи. Гледали смо узалудност колективног напора, који у мисаоном погледу не води више никуда. Другим речима, класика – да, али класика по мери и рецептивним капацитетима човека двадесет првог века, класика изнесена пред гледалиште са јаким разлогом, или пак класика која наводи ансамбл на откривање нових филозофских димензија и нових изражајних могућности. Играти дела страних аутора, само зато што су страни, или само зарад неутемељених амбиција овог или оног редитеља, унапред је осуђено на проблематичан исход. (Драматизација Волтеровог *Кандида* у Југословенском драмском то најбоље потврђује!) То исто, ако не више, важи и за насумични помодни одбир савремених страних писаца, чија су дела базирана на темама и сукобима унутар њиховог друштвеног миљеа.

Није спас у англосаксонској драматургији, нити ће се Месија појавити на Тргу Републике у лику редитеља из Прага или Штокхолма. Народно позориште има примарну обавезу да трага за оним духовним вредностима које извиру из националног стваралачког генија и служе естетским и моралним идеалима овог тла. Нека тек у трећем плану буде трансмисија домета светске драмске литературе, биране такође према сензибилитету и духовним потребама нашег човека. Или бар према оригиналности и изузетној литерарној снази тих остварења, како бисмо имали контакт са оним вредностима које карактеришу модерну уметност великог света.

ПОКЛОЊЕЊЕ ВЕЛИКОМ БРАТУ

Поставимо једно сасвим логично питање: зашто позоришта пристају на колонијалну потчињеност, да ли је у њима ишчилело самопоштовање и свако национално достојанство? Да ли су и када су велика државна позоришта Британије, Француске, Немачке, Шведске, ставила на репертоар неко дело српског аутора? (Није истина да српска књижевност, у даљој и ближој прошлости, није изнедрила вредне ствараоце, ауторе текстова универзалног значења).

Завиримо и у репертоаре још неких наших позоришта. Ево како то данас раде у некада незаобилазном и сваке хвале вредном Атељеу 212. У месецу априлу 2009, на Великој сцени, можемо да погледамо четири пута драму хрватске ауторке Тене Штивичић *Свици*, која нас у Театру у подруму сачекује са својом претходном представом *Немреш њобјећ од недјеље*. (Да ли је данас замисливо да се у Хрватској или Словенији штедро играју комади писаца из Србије? Да ли је задовољен бар минимални реципроцитет? Далеко сам од помисли да треба арогантно окренути леђа стваралаштву у бившим југословенским републикама, али исто тако мислим да нам не приличи снисходљиво и улагивачко понашање, већ равнопораван однос испуњен међусобним поштовањем.) Уз Д. Спасојевића, Б. Ћосића, Љ. Симовића, Мир Јам, и М. Марковић, на Великој сцени се приказују драме Ј. Резе (*Боџ масакра*), П. Марбера (*Дон Жуан у Сохоу*) и Д. Хера (*Ејмин њоџлед*). На први поглед, као да је успостављена равнотежа. Али, кад сиђете у подрум Атељеа, од 21 представе 13 су настале на

текстовима странаца (С. Белбер, Е. Шмит, М. фон Мајенбург, В. Сигарев, Н. Лабјут, Ф. К. Крец, К. Мекферсон...). Кад се све сабере, на репертоару Атељеа 212 је укупно 16 представа иностраних писаца. Космополитски дух ове куће на ивици је прихватљивог, уз опасност да подлегне потчињавању имагинарном западном Великом брату.

Југословенско драмско позорште? Слика мање-више слична. Ускраћене за најављени наступ на Великој сцени Народног позоришта, мајсторице су то надокнадиле у позоришту на Цветном тргу. Немамо, уосталом, разлога да оспоравамо опредељење управе ове Куће да укаже поверење двома списатељицама – Биљани Србљановић и Милени Марковић. Утолико пре што осим њихових драма *Барбело, о њима и деци*, односно *Шине* у Југословенском приказују и представу *Дон Крстио* по тексту и у режији Виде Огњеновић. Извођењем Нушићевог дела *Тако је морало бићи*, затим оних на сцени “Бојан Ступица” (два комада Угљеше Шајтинца – *Хадерсфилд* и *Лейтеј мојих љућних крила*, и драме Дејана Дуковског *Друџа сирана*) заокружује се заправо настојање управе да буде колико-толико везана за драмску литературу овог тла. Али, ако се погледа структура играног репертоара, оно што је понуђено публици у априлу 2009., добија се сасвим друкчија слика, учачва се она иста европоцентрична манија која постепено и неумољиво удаљава гледаоца од наших позоришта.

На Великој сцени Југословенског драмског у поменутом месецу завеса се дигла укупно двадесет пута. Једанаест представа је настало по руко-

писима страних писаца, класичних и савремених (Волтер, Шекспир, Молијер, Островски, Андрејев, Фрил, Кољада; о неуједначеним дометима њихових извођења може се посебно говорити); седам на основу домаћих текстова (*Тако је морало бићи* – једанпут, *Дон Крстио* – два пута, *Барбело, о њима и деци* – једанпут, *Шине* – трипут); три пута позорница је уступљена гостујућим ансамблима...

Понуда сцене “Бојан Ступица” је још поразнија. Од 21 изведене представе чак 16 је било из пера иностраних писаца различите литерарне вредности. Било би занимљиво чути образложење састављача репертоара, који је упаковао заједно Марсела Ашара, Фауста Паравидина, Сам Кејн, Франца Кафку, Хозеа Тријану, Марка Рејвенхила (*Shopping & Fucking!*), Роберта Музила, Томаса Бернарда, са Лазом Лазаревићем (*Швабица*) и старом представом *Буба у уху Жоржа Фејдоа!* У Студију ЈДП могли смо такође да уживамо у остварењима Жана-Лика Лагарса (*Правила њонашања у модерном друштву*) и Маријуса фон Мајенбурга, играног истовремено и у Атељеу 212 (!) (*Руџоба*), уз пијесе Марије Стојановић (*Писма за Шехерезаду*) и Милене Богавац (*Драги њаји*) – по једанпут у целом месецу!

НЕУМОЉИВЕ БРОЈКЕ

Београдско драмско позориште, некада оријентисано претежно на савремену и у нешто мањем обиму на класичну националну драмску литературу, широко је отворило врата западно-европској и америчкој драматургији. Трагање за модерним америчким ауторима и новом естетиком после Дру-

гог светског рата, оравдано као реакција на затварање српског театра према утицајима Запада, данас не може бити прихватљиво, поготово ако добија несхватљиво велике размере. Англиканизација и германизација Куће на Црвеном крсту заиста збуњују. И овде, на Великој сцени, приказана је 21 представа у месецу априлу: 13 по делима страних аутора, шест по текстовима писаца који стварају на српском језику, и два гостовања... Тако је Стеван Копривица почашћен два пута представом *У њола цене*, Мирза Фехимовић два пута представом *Беиџ*, Горан Марковић једанпут представом *Делиријум њременс* и Татјана Илић опет једанпут представом *После забаве...* Е, да су нешто странци, било би вероватно друкчије. Осам аутора англо-америчке провенијенције загосподарило је овом позорницом: Мартин Макдона, Нил Лабјут (игран и у Атељеу 212!), Питер Шефер, Патрик Хамилтон, Ерик Емануел Шмит (игран и у Атељеу 212!), Кен Кизи, Дејвид Мемет, Сајмон Бент (*Јасњучко*, *Неке девојке*, *Амадеус*, *Плинска свећлосћ*, *Фредерик*, *Лејњ изнад кукавичјеџ ѓнезда*, *Романса*, *Елинџ...*). Нека од ових дела познајемо од раније по незаборавним холивудским екранизацијама, али сва одреда доносе нам туђи далек свет...

Ништа није боље ни са збивањима на Новој сцени овог позоришта. Дејвид Линдзи Абер, Серги Белбел, Игор Бауерсима, Патрик Марбер, Матјаж Зупанчич, Енда Волш, Василис Кациканурис... И стидљиво два пута у току априла Владимир Ђурђевић (*Не иџрај на Енџлезе*), једанпут Славко Милановић (*Исидорине изохимене*), једанпут

Борислав Пекић ($X+Y=0$)... Све у свему, више него забрињавајуће.

Бројке су неумољиве и указују на стање духова транзиционе Србије, чија политичко-културна елита, или бар њен владајући део, настоји да заплива токовима театра Запада, не би ли демонстрирао своје глобалистичко усхићење. Укупно, у четири велика београдска позоришта која троше новац из буџета, у овом тренутку на репертоару су дела 63 страна аутора!! Неки су истовремено и на сценама два београдска театра, што им се тешко може десити у метрополама њихових земаља. Некима од њих свакако је место свугде у свету, па и код нас. Међутим, српски писац је генерално потиснут и гурнут у страну. Овој невољи супротставио се ефикасно Душан Ковачевић, директор Театра Звездара, који у свом позоришту поставља све што напише последњих година, не либећи се да на репертоару има по три или четири своја комада. Разуме се, не оспоравамо вредност Ковачевићевог опуса и можда је он пронашао најбољи начин да тај опус буде жив и пред очима публике.

ДВЕ СУКОБЉЕНЕ СРБИЈЕ

И као што данас на сваком кораку, у медијима, Народној скупштини, разним институцијама, посматрамо две супротстављене Србије (“леву” и “десну” партизанску и грађанско-традиционалистичку, патриотско-самосвојну и универзалистичку), тако се и у позоришном животу, а пре свега у сфери драматургије, испољавају две тенденције, или боље речено два ентитета са различитим предзнацима. Један чине они људи који су се у нешто

дужем животу остварили у минулим временима, или млади који не пристају на исфорсирани космополитизам. На другој страни, засад непомерљивој, оној која је запосела сигурне позиције и диктира укус и боју репертоарских садржаја, јесу такозвани интегралисти, млађи аутори блиски актуелним политичким (партијским) центрима, “беспштедни критичари” свега постојећег, припадници драматургије “крви и сперме”, на таласу опсервација савремених друштвених порока. Ови други су најчешће имитатори писаца западног поднебља, који мање или више вешто уплићу елементе балканских форми егзистенције. То нипошто не значи да су они модернији или ближи истинама овог времена од оних првих. Не, једни напросто имају шансу, а други чекају свој тренутак. Докле тако?

У позориштима је, слободно се може рећи, завладала још једна бољка: индиферентност према стваралаштву домаћих писаца. Ако писац не припада подржаној групи, ако није члан котеорије, може слободно свој текст, ма како био вредан, да баци у бунар или реку. Има примера да су текстови неких етаблираних драмских аутора остали у позориштима непрочитани и по три године, све док их разочарани људи нису сами повукли. Многбројни тимови уметничких дирекција, драматурзи и остали, не налазе више за сходно ни да позову писца и да му уљудно врате текст. Апатија и априорно пристајање на оне текстове који неминуно морају бити изведени, по императиву неких нових друштвених механизма, искључују потребу да се обрати пажња и на оно што се пише изван видокруга.

Удружење драмских писаца, бојкотовано од писаца – фаворита, разумљиво незаинтересованих за рад сталешке организације која је за њих сувишна, већ годинама издаје зборнике нових изабраних драма. До сада је у едицији “Савремена српска драма” објављено безмало две стотине текстова, међу којима су и текстови који су освајали награде “Бранислав Нушић” на анонимним конкурсима Удружења. Веома је мали, готово занемарљив број оних који су доспели на сцену, и то захваљујући случајности, а не преданој заинтересованости позоришних управа.

Многи добар савремени драмски текст српског писца чами заробљен међу корицама ове едиције или у ладници његовог писаћег стола. Замор и аверзија према болесном стању српског позоришта постају опште место нашег културног живота. Чему “народно позориште” ако се не бави судбином и дилемама тог истог народа? Ако су му душевни болови Ираца, Енглеза, Американаца, Скандинаваца, важнији од душе нашег човека? Зар дужност позоришта више није да подједнако окупља, подстиче и унапређује драмско списатељство своје средине, да артикулише сценски израз на тековинама и дометима националне литературе, уз разумно поштовање према класичној уметности и врховима модерне драматургије осталог света? Да буде отворено, праведно, објективно, конструктивно, уметнички поштено према свим ствараоцима у друштву које би да буде истински демократско и цивилизовано? Да буде потребно људима из окружења сада и у временима која долазе?